

Het twijfelexperiment

Carly Wijs

Het twijfelexperiment

Ambo|Anthos
Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van
Van Grunsven Creative Management

van Grunsven
CREATIVE MANAGEMENT

ISBN 978 90 263 3296 8

© 2016 Carly Wijs

Omslagontwerp Roald Triebels

Omslagillustratie © Irina Rogova/Shutterstock

Foto auteur © Jacqueline de Haas

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Het was precies twee weken, zes dagen en vier uur voordat mijn oma haar laatste, zure adem uitblies. We reden met het hele gezin de stad in. Het was een prachtige dag. Iedereen met een opgewekt gemoed. We zongen er net geen liedje bij. Mitty mocht mee, want het was zaterdag en we konden haar moeilijk alleen thuislaten. Bess moest een werkstuk over Anne Frank maken en we gingen het Achterhuis bezoeken, waar Anne had gewoond. Ik had het dagboek van Anne Frank niet gelezen en een van de weinige dingen die ik over haar wist was dat ze net als Bess hele dagen op haar kamer doorbracht, maar niet omdat ze dat wilde. Ze moest. Buiten waren de Duitsers en die hielden niet zoveel van Anne Frank als wij.

We raasden over smalle grachten met hoge bruggetjes. Iedere keer dat we een bruggetje naderden gaf mijn vader extra gas, zodat op het hoogste punt de auto leek te vliegen en we met een harde bonk weer neerkwamen. Mijn zussen en ik stuiterden opgewonden op de achterbank als de wie-

len de straatstenen raakten, maar mijn moeder kreunde en hield zich vast aan de greep van het portier. Mijn vader zei ‘Mijn god’ of ‘Het is niet te geloven’ tegen alle mensen die we met de auto passeerden. Een meisje met lang paars haar manoeuvreerde haar fiets voorzichtig in onze richting, terwijl ze haar ogen strak op de motorkap van mijn vaders wagen gericht hield. Haar bovenlijf schokte bonkig heen en weer in een poging de brug te halen en tegelijkertijd onze auto te ontwijken. Om haar hals glinsterde een ketting die als een pendule in de tegenovergestelde richting van haar lichaam zwierde. Vanuit de razende auto staarde ik achtere-loos naar het zwetende meisje en mompelde: ‘Ze vindt onze auto mooi.’

‘Hoe weet je dat?’ Bess draaide haar hoofd naar mij en greep de stoel voor haar vast omdat er weer een brug aan kwam.

‘Ze heeft het teken van Mercedes om haar nek hangen.’

‘Dat is geen Mercedes, oen. Dat is pies.’

‘Wat?’

Beng, de auto viel weer op zijn wielen en mijn hoofd kwam bijna tegen het dak.

Mijn moeder keek achterom, terwijl ze het portier angstvallig bleef vasthouden: ‘Peace, honey, peace, ze gelooft in de vrede. Zoals wij allemaal doen.’

Mijn vader lachte en zei: ‘Nou, als dat vrede is, dan eh... dan... hola, hola!’ Hij gaf een ruk aan het stuur om het meisje met het paarse haar te ontwijken, maar kwam meteen in de knel met een andere fietser, een jongen dit keer,

die slingerend achter het meisje aan reed, terwijl hij tegen haar praatte. Mijn vader remde in paniek af toen hij de jongen bijna raakte en foeterde weer: 'Het is toch niet te geloven, langharig tuig.'

'Herman.' Mijn moeder keek mijn vader aan en hij zweeg. Gelukkig naderden we al snel weer een brug en kon hij het gaspedaal helemaal intrappen, zodat mijn buik met een schok samenknep en ik hem pas met een luide gil kon ontspannen toen de wielen de grond raakten.

Na nog twee bruggen remde mijn vader af en parkeerde de auto langs de gracht. We stapten uit en keken verdwaasd om ons heen; een gezin in grijstinten op stap in de grote stad. We staken behoorlijk af tegen de kleurige mensen op straat, die allemaal net zo vredig leken als het meisje met het paarse haar. Hier was alles anders. Ik was ontroerd door de gedachte aan die arme Anne Frank in haar piepkleine kamertje terwijl buiten de Duitsers met geweren liepen, de meisjes paars haar hadden en de vrede om hun hals hing.

'Dat zou vroeger niet mogelijk zijn geweest,' mompelde mijn vader. Meteen paste het beeld in mijn hoofd zich aan en veranderde in een zwart-witplaatje van een boze soldaat en grauwe mensen in winterjassen. Er fietsten natuurlijk geen meisjes met paars haar tussen de Duitsers.

Bess voelde een enorme verbondenheid met Anne omdat ze even oud was als zij toen ze in het Achterhuis zat en het stille lijden dat Anne vertegenwoordigde was voor haar dagelijkse kost in een huishouden als het onze. Bess kon

net als Anne alleen maar uit het raam van haar kamer staren en dromen van een betere toekomst. Dat was het verschil tussen ons.

Bij de ingang van het Anne Frank Huis boog mijn vader bedrukt zijn hoofd, alsof hij een kerk binnen stapte, maar mijn moeder bekeek met een opgewekte interesse alles wat ze zag. Mitty liep zwijgend achter ons aan en negeerde de mevrouw bij de ingang, die haar beleefd groette. De vrouw trok een verontwaardigd gezicht, wat bij mij een golf van trots veroorzaakte en in ruil daarvoor schonk ik haar mijn stralendste glimlach. Ze ontdooide een beetje. Toen we hadden betaald, wees ze naar de gang achter de kassa. We liepen eerst door een gedeelte dat als opslagruimte had gediend en waar, als verloren decorstukken, nog zakken met kruiden tegen de muur lagen gestapeld. Ik boog voorover en stak mijn neus in de zakken om te ruiken welke vreemde geuren erin zaten opgesloten, maar meteen werd ik aan mijn arm naar achteren getrokken door mijn vader. ‘Niet aankomen, anders gaat het stuk.’

‘Stuk? Ik rook alleen!’

‘Niet doen, dat is vies.’

‘Nee, hoor, het is niet vies. Het ruikt naar niks. Een beetje stof.’

De stroom bezoekers duwde ons verder het huis in en na een paar passen stond er links een boekenkast die opzij was geschoven. Die had een doorgang gecamoufleerd waardoor je in het beroemde Achterhuis kwam.

Het huis van Anne leek op dat van mijn oma. Er stonden

geen meubels, maar de muren en het behang waren hetzelfde als bij haar. We hadden mijn oma ook uitgenodigd voor dit uitstapje, maar ze wilde niet mee. In het oor van mijn vader had ze gefluisterd, zodat mijn moeder haar niet kon horen: 'Daar moet niet zo'n drukte om worden gemaakt.' Een diepe zucht. 'Zes miljoen, ik bedoel maar, zes miljoen?! Hoeveel mensen heb je nodig die zo gek zijn om dat uit te voeren? Laat ze een museum in Dresden maken. Daar hebben ze er in één nacht honderdduizend omgelegd. Daar hoor je niemand over.'

Mijn vader fluisterde terug: 'Moeder, ik wil niet dat u zo praat. Ik wil het niet.'

'Het is de waarheid.'

'Nee, dat is het niet en ik wil mijn kinderen niet vergifigen met dat soort ideeën.'

'O, ik ben vergif voor je kinderen?'

'Nee, u bent ook een lieve oma. Hou er gewoon over op.'

'Het is goed. Ik ga. Van mij zul je geen last hebben.'

Mijn oma had haar jas aangetrokken en vanuit de gang mijn moeder gegroet, die zoals gewoonlijk in de keuken stond. Nadat ze de voordeur met een knal achter zich had dichtgetrokken, golfde er een frisse wind dwars door het huis. Bess huppelde de trap af met haar schrift en het dagboek onder de arm. 'Is oma weg? Gaat ze niet mee?'

'Nee, ze wilde naar huis.' Mijn vader wierp een blik op mijn moeder, die met een hand door haar blonde krullen streek en hem weifelend toelachte. 'Leave it. It's useless.'

Iedereen werd ineens heel vriendelijk tegen elkaar. Zelfs Mitty had een voorzichtige glimlach om haar mond.

Drie weken later was mijn oma dood. In haar slaap gestorven. Heel vredig. Voor mijn vader een enorme opluchting. Hij hoefde op zondag niet meer naast haar op de bank te zitten en ik geloof dat hij vanaf dat moment wat meer van die dag kon genieten. Voordat ze kinderen hadden, gingen mijn vader en moeder ook nog naar de kerk op zondag. Dan was het eerst de kerk en daarna mijn oma. Toen ze kinderen kregen hield het op en gingen we alleen met feestdagen naar de kerk, en dan vooral omdat wij zongen in het kinderkoor of meededen in het kerstspel. God miste ons toch niet.

Nadat we door de eerste ruimte van het Achterhuis waren gelopen, bedacht ik dat het eigenlijk best wel groot was. Heel ruim voor twee kleine gezinnen en een meneer. Tijdens ons bezoek schuifelden er veel mensen door de kamers en iedereen praatte op zachte toon.

‘Het is erg indrukwekkend,’ zei een meneer naast me tegen zijn vrouw. ‘Hartverscheurend,’ antwoordde ze stilletjes. Haar ogen liepen langzaam vol terwijl ze naar de streepjes op de deurpost keek die aangaven hoeveel Anne was gegroeid terwijl ze in het Achterhuis woonde.

Ik fluisterde zacht in de richting van de mevrouw: ‘Ik ben diep getroffen. Het is goed dat het museum hier is en niet in Dresden.’

De tranen verdwenen uit haar ogen en haar mond viel zachtjes open. Vier van haar kiezen waren gevuld. Dat wat

ooit zilver was geweest vormde nu zwarte gaten in haar gebit. Toen liet ze een klein zuchtje ontsnappen en haar mond klapte dicht, ze sloot even haar ogen, schonk me een glimlachje en liep naar de andere kant van de ruimte, waar Mitty roerloos uit het raam keek. Ik was opgetogen dat ik mee kon praten met een volwassene en wandelde tevreden door de ruimte, op zoek naar andere gesprekspartners met wie ik mijn ontroering kon delen.

Mijn vader stond in de hoek van de kamer en bewoog zijn hoofd onrustig alle kanten op, alsof hij niet kon kiezen wat hij het eerst in zich op zou nemen. Ik vroeg me af of hij ook vond dat de kamer op zijn oude huis leek. Op zijn voorhoofd parelden kleine druppeltjes zweet. Mijn moeder en Bess bogen zich over een vitrine met spulletjes en fluisterend legde Bess uit wat de voorwerpen waren. Bess had het dagboek onder haar arm en af en toe sloeg ze het open en besprak ze met mijn moeder wat erin stond. Mitty keek uit het raam. De sfeer was een beetje bedrukt, net zoals in de kerk, maar voor mijn gevoel veel beter, want dit was echt.

Ineens werd het zachte geroezemoes in de volgepakte ruimte wreed doorsneden door een opgewekt: 'Joepie Joepie is gekooooooooomen!' De mevrouw die alles hartverscheurend vond, maakte een sprongetje van schrik en haar man wierp een boze blik op Mitty. Mijn vader werd lijkbalek en keek in de richting van mijn moeder, maar zij en Bess waren ineens verdwenen. 'Waar zijn ze naartoe?'

Ik schuifelde naar de andere kant van de ruimte en tuur-

de onderzoekend in de vitrine waar mijn moeder en zus net nog voor hadden gestaan. ‘Hier zijn ze niet.’

‘Joepieeeeeeeeeee!’

Met twee grote stappen stond hij naast haar. ‘Sst, Mitty, stil.’

‘Ah auwauwauwauw...’ Plotseling had Mitty zich op de grond geworpen en ze kromp ineen van pijn.

Ik keek mijn vader met een slome blik aan. ‘Wat is er? Wat heeft ze?’

Zijn handen wapperden in de lucht en plukjes haar plakten tegen zijn nek, terwijl hij zei: ‘Ik... ik weet het niet, laten we naar beneden gaan.’

Op dat moment kwam de mevrouw van de kassa de kamer in en keek waar het rumoer vandaan kwam. ‘Dit gaat zo niet. Dit is onacceptabel.’

Mijn vader nam Mitty bij de arm en trok haar met een ruk omhoog. ‘Ja, we gaan. Kom, Vicky, help eens mee?’

Ik liep naar mijn vader en zei tegen de mevrouw van de kassa: ‘Ze weet niet wat ze doet, hoor. Ze is ge-han-dicapt.’ Om mijn woorden te onderstrepen zwaaide ik vermanend met mijn wijsvinger onder haar neus, maar in een milliseconde realiseerde ik me weer wat mijn plaats was in de wereld. De vinger verdween in één zwiepende beweging achter mijn rug en ik boog mijn gloeiende hoofd netjes in de richting van de grond.

Tot mijn verbazing kreeg ik geen draai om mijn oren, maar werd de mevrouw ook knalrood. ‘O, nee, o, ja, dat spijt me.’ Ze richtte zich tot mijn vader. ‘Maar het museum,

weet u... de mensen willen in stilte... misschien is het niet zo handig.'

'Nee, het is inderdaad allemaal niet zo handig. Dat heeft u goed gezien. We wachten wel buiten tot mijn vrouw en dochter klaar zijn. Vicky, kom mee!' Mijn vader wrong zich door de boekenkast en sleurde Mitty achter zich aan. Ik volgde hem en voelde achter me hoe de mevrouw van de kassa zich door de geheime ingang van Annes Achterhuis werkte. 'We hebben een rolstoel voor gehandicapten. Als u buiten wacht, kunt u de rolstoel wel even meenemen.' Haar verontwaardigde mond was gesmolten en haar medelijden stroomde als een lauwe derrie over ons heen. Ik werd ineens heel moe en mijn vader zei futloos: 'Ze is niet... Ach, laat ook maar. Graag, dank u.'

'Geen probleem, dat is nu echt een kleine moeite.'

Ze ging ons voor, waarbij ze zich met haar armen een weg door de mensenmassa baande zodat we de ruimte kregen. De stroom bezoekers die naar binnen wilden komen, spleet in tweeën en we bereikten de ingang, waar tegen de muur een opgevouwen rolstoel stond. Er hing een bordje boven: DEZE SERVICE WORDT U AANGEBODEN DOOR DE ANNE FRANK STICHTING. De mevrouw pakte de stoel en liep naar buiten. Vlak langs de smalle stoep zoefden fietsers en auto's voorbij. De service van de Anne Frank Stichting werd waarschijnlijk niet vaak gebruikt, want het kostte de mevrouw van de kassa veel moeite om de stoel uit te klappen.

Ondertussen was Mitty weer begonnen met zingen:

‘Joepieeeee Joepieeee.’ Ze leek een stuk vrolijker nu ze op straat stond en mijn vader had ook weer een beetje kleur gekregen. Toen het de mevrouw lukte om de stoel in de juiste stand te krijgen, bewoog ze hem uitnodigend in de richting van Mitty, die opeens overduidelijk niet gehandicapt was en lenig in de stoel plofte. En ik geloof dat het daar, precies op dat moment, was dat het gebeurde, terwijl ze met een lichte glimlach de rolstoel in bezit nam. Het was niet groots, eerder een knispering die heen en weer schoot tussen mijn slapen, maar de gedachte was glashelder: ze doet alsof! Ze had het weer voor elkaar. Wat een slimmerik. Ik moest lachen en vroeg: ‘Mag ik de stoel duwen, papa? Mag ik? Ik wil het graag.’ Ik pakte de handvatten en wachtte zijn antwoord niet af. Met stevige stappen duwde ik de rolstoel in de richting van de kerk op de hoek, waar ik op een pleintje een frietkraam had zien staan, en de knispering in mijn hoofd was alweer vervangen door een verlangen naar friet. Misschien kon ik er ook nog wat voor mezelf uit slepen. Mijn vader mompelde in de richting van de mevrouw van de kassa: ‘Ja ja, och, dank u wel, we zijn zo terug... Even een blokje om...’ en hij volgde ons op een drafje. Ik had de leiding.

Tien minuten later zaten we samen op een bankje, Mitty nog in haar stoel naast ons en alle drie een zak friet in de hand. Rustig aten we en keken naar de mensen om ons heen. Het was een prachtig plein. De vuilnisbakken puilden uit en overal stonden fietsen tegenaan, maar de huizen hadden sierlijke gevels en grote ramen die waren on-

derverdeeld in kleine ruitjes. Het huis recht tegenover ons had een klein trapje dat leidde naar een voordeur die was versierd met uit hout gesneden bloemen. Op de gevel hing een bordje met een tekst in een vreemde taal en het jaartal 1634.

‘Wat staat daar?’

Mijn vader kneep zijn ogen samen en zei: ‘Dat is Frans. Dat spreek ik niet zo goed.’ Hij tuurde naar de woorden op het bordje. ‘Ik denk dat het gaat over vrijheid. Het is een tekst van een filosoof, dat is geloof ik zijn naam.’ Hij wees naar de naam René Descartes, die achter het jaartal 1634 stond.

‘Wat is een filosoof?’

‘Dat is iemand die niet werken wil, maar liever nadenkt.’ Hij zei naaaadenkt, met een overdreven lange a.

Ik nam nog een frietje en zag dat de mayonaise al op was, terwijl ik nog niet halverwege mijn zakje was. Voorzichtig trok ik de handen van Mitty uit elkaar en nam haar frieten. Zij had haar mayonaise nauwelijks aangeraakt. Ik duwde snel mijn zakje in haar hand en ze at verder zonder te merken dat er iets was veranderd. Ik voelde de warme, sterke arm van mijn vader naast me en leunde lijsig tegen hem aan.

‘Waarom hangt dat daar op de muur?’

‘Ik weet het niet. Er hangen hier in de stad allemaal vreemde dingen aan gevels. Overal zie je “vrijheid” of “vrede” staan. Het is de mode.’

Hij keek nog eens naar de tekst en zei toen: ‘Misschien

heeft die filosoof ooit iets betekend voor dit huis. Zoals Anne Frank voor het huis om de hoek. Hij heeft hier vast gewoond.’ Als je in het Achterhuis uit het raam keek, kon je waarschijnlijk het huis van de filosoof zien en ik stelde me voor hoe Anne met haar hand onder haar kin uit het raam had gestaard naar de plek waar honderden jaren eerder een filosoof diep had nagedacht.

‘Gaan we al terug?’

‘Ja, zo. Even de friet opeten. We wachten wel buiten op de stoep. Ik heb geen zin om weer door die massa te gaan.’

Terwijl we verder aten in het zonnetje glinsterden de ruitjes van het huis recht tegenover ons als dansende lichtjes in de oude gevel. De letters op het bordje met de geheimzinnige tekst verdwenen soms in het felle zonlicht en kwamen dan weer tevoorschijn. Ik bedacht hoe fijn het was dat Bess een opdracht had voor school en dat een rolstoel best handig was.

Zodra we thuiskwamen zocht ik in mijn woordenboek de belangrijkste woorden van de dag op: filosoof en filosoferen. Filosoof: 1) Beoefenaar der filosofie; 2) Wijsneus; 3) Gerecht van vlees en aardappelen.

Filosoferen: 1) Wijsgerige vraagstukken behandelen; 2) Diep nadenken.

In de encyclopedie zocht ik René Descartes op: Touraine, 31 maart 1596 – Stockholm, 11 februari 1650. Frans filosoof, door velen beschouwd als de ‘vader van de moderne wijsbegeerte’. Het stuk dat volgde was een onbegrijpelijke

brij van woorden die als een spinnenweb verwezen naar andere woorden in het boek. De variaties op en verbanden met de filosofie van Descartes waren eindeloos. Ik stuitte tussen woordenboek en encyclopedie heen en weer. Mijn ogen staarden naar de zinnen en vonden af en toe een haak waaraan ik me kon vasthouden en die ervoor zorgde dat er piepend en kreunend een deur openging die zicht bood op een verlichte wereld die ik nog niet kende.

Naast dat alles was er een afbeelding van een schilderij met daarop een streng kijkende man. René Descartes. Hij droeg een zwart gewaad met een grote witte kraag, maar had lang haar, een hangsnor en een kleine sik, waardoor hij een verwarrende mengeling was van een dominee en een stuk langharig tuig.

2

Bij mijn allereerste onderzoek zat ik boven aan de trap en probeerde zo stil mogelijk te zijn. Geen geluid. Zelfs geen zucht. Geen enkel woord. En het liefst ook geen beweging. Ik moest proberen in te ademen zonder geluid te maken of mijn borst op en neer te laten gaan, maar ook zorgen dat ik niet stikte. Met mijn mond een beetje geopend zoog ik de lucht voorzichtig naar binnen en blies die geruisloos weer naar buiten. Ik hield het niet lang vol en kreeg het al snel zo benauwd dat ik naar adem moest happen, waarbij ik meer geluid en bewegingen maakte dan wanneer ik gewoon ademhaalde en niet eens stil probeerde te zijn. De spijlen van de trap waren breed. Als ik met een rechte rug zat, met mijn zijkant naar de spijl toe gedraaid, zag je niet meer dan een schaduw. Als ik bewoog verraadde ik dat de schaduw bij mij hoorde, dus het was op dat moment voor mij van het grootste belang dat ik heel stil zat.

We woonden in een oud huis in een gewone straat. Hier waren de ramen niet onderverdeeld in kleine ruitjes en er

hing ook geen tekst aan de gevel over mensen die ooit iets hadden betekend voor dit huis, maar er niet meer waren. Er zat wel een kleine scheur in de voorgevel, die liep van het raam op de eerste verdieping schuin naar beneden in de richting van de voordeur. De scheur was niet groot, maar hij was duidelijk zichtbaar en mijn vader en moeder hadden het er vaak over. 'Hier moeten we niet te lang mee wachten, omdat anders de hele boel instort. Dan hebben we de poppen aan het dansen.' Het was ze nog niet gelukt om een 'mannelijke' te vinden dat 'te vertrouwen' was.

Regelmatig vroeg een van de burens: 'Hebben jullie al een mannetje gevonden?' Hun huis zat immers vast aan dat van ons. Mijn vader fronste dan altijd en antwoordde: 'Nee, want het is heel moeilijk om iemand te vinden die geschikt is. Je weet echt niet wie je in huis haalt en we willen natuurlijk dat het heel goed gebeurt.'

'Natuurlijk, dat is helemaal waar,' zeiden de burens dan, 'je kunt vandaag de dag nog maar zo weinig mensen vertrouwen.'

Wij woonden ingeklemd tussen de andere mensen van de straat. Het was niet het soort rijtjeshuizen dat in een doordelijk saai ritme heel de wijk vulde. De huizen hadden ieder een andere vorm, wat de schijn van monotonie weghaalde, want de mensen die de huizen bevolkten zouden door de gemiddelde Chinees niet uit elkaar te houden zijn geweest.

In onze straat stonden mooie volle bomen met een witte bast, waarvan ik de naam niet kende. Als je de straat uit

liep, de hoek omging en een drukke weg overstak kwam je bij een bos, vol met diezelfde witte bomen.

Drie jaar voor mijn eerste onderzoek konden we op zondag rolschaatsen op die weg. Er was ons gezegd dat er op zondag geen auto's reden omdat de olie op was. Het was crisis. Voor ons kinderen was die crisis een absoluut hoogtepunt; wij konden op de asfaltweg racen op onze rolschaatsen. Ik ging de eerste autoloze zondag om half-negen de deur uit en hobbelde het voorpad af naar de straat. De deur van Harry om de hoek ging open, terwijl ik langsstuiterde en riep: 'Hé, ga je mee?'

'Ja,' hijgde Harry, 'natuurlijk ga ik mee. Wacht, niet te snel.'

Onmiddellijk zette ik de vaart erin. 'Sorry, ik ga gewoon heel hard op mijn rolschaatsen... Au.' Mijn knieën raakten de stoep eerst en ik twijfelde even wat te doen: heel hard huilen en naar mijn enkel grijpen of mezelf uitlachen voordat Harry dat zou doen?

'Ha ha ha... Au...' Harry lag naast me op de stoep. 'Sorry, ik kon je niet ontwijken.'

Hij krabbelde overeind. 'Kom, we gaan weer.'

'Ja, we gaan weer.'

Onderweg gingen deuren open en verschenen meer kinderen. De meesten op rolschaatsen. Vlak voor we bij de weg aankwamen stopte ik even. 'Het is toch zeker, hè?'

'Wat?'

'De crisis?'

'Ja?'